

Zasada nullum crimen sine lege jako wymóg przewidywalności konsekwencji prawnokarnych

Aleksandra Rychlewska-Hotel

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	15

Część I. Zasada *nullum crimen sine lege* w ujęciu historycznym

Rozdział 1. Geneza zasady *nullum crimen sine lege*

1.1.	Uwagi wstępne	43
1.2.	Pierwsze idee	45
1.2.1.	Prawo rzymskie	45
1.2.2.	XIII-wieczna Anglia	47
1.2.3.	Wiek XVI	49
1.3.	Epoka Oświecenia	51
1.3.1.	Rys społeczno-polityczny	51
1.3.2.	Humanitaryzm prawniczy	53
1.3.3.	Ruch kodyfikacyjny w Europie	61
1.3.4.	Specyfika systemu <i>common law</i>	69
1.5.	Podsumowanie	75

Rozdział 2. Rozwój zasady *nullum crimen sine lege* **77**

2.1.	Uwagi wstępne	77
2.2.	Niemiecka doktryna prawa karnego w XIX w.	80
2.2.1.	Teoria przymusu psychologicznego Feuerbacha	80
2.2.2.	Teoria norm Bindinga	93
2.2.3.	Liszt i kierunek socjologiczny w prawie karnym	100

2.3.	Zmiana uwarunkowań zasady <i>nullum crimen sine lege</i> w początkach XX w.	106
2.3.1.	Zmiana spojrzenia na instytucję państwa	106
2.3.2.	Zmiana spojrzenia na cele prawa karnego	116
2.3.3.	Zmiana spojrzenia na rolę ustawy karnej	129
2.4.	System <i>common law</i>	144
2.4.1.	Doktryna <i>strict construction</i>	144
2.4.2.	Doktryna <i>void for vagueness</i>	149
2.5.	Podsumowanie	154

Rozdział 3. Zasada *nullum crimen sine lege* w czasach współczesnych **157**

3.1.	Uwagi wstępne	157
3.2.	Europejski system ochrony praw człowieka	159
3.2.1.	Konwencyjny system ochrony praw człowieka	159
3.2.2.	Unijny system ochrony praw człowieka	168
3.3.	Polski porządek konstytucyjny	173
3.4.	System <i>common law</i>	194
3.5.	Podsumowanie	199

Część II. Zasada *nullum crimen sine lege* – próba reinterpretacji

Rozdział 1. Formalne uwarunkowania zasady *nullum crimen sine lege* **205**

1.1.	Uwagi wstępne	205
1.2.	Określenie (zakodowanie) wzoru karalnego zachowania	207
1.2.1.	Struktura normatywna przepisu prawnokarnego	207
1.2.2.	Zespół znamion typu czynu zabronionego pod groźbą kary	212
1.3.	Ustalenie (zdekodowanie) wzoru karalnego zachowania	228
1.3.1.	Znaczenie wyrażania językowego w ogóle	228
1.3.2.	Znaczenie wyrażania językowego na gruncie języka prawnego	237
1.3.2.1.	Kontekstowość wyrażen języka prawnego	237
1.3.2.2.	Zmienność w czasie wyrażen języka prawnego	249
1.3.3.	Gwarancyjny model wykładni i stosowania prawa karnego	258
1.4.	Podsumowanie	267

Rozdział 2. Materialne uwarunkowania zasady *nullum crimen sine lege* **269**

2.1.	Uwagi wstępne	269
2.2.	Zasada państwa prawa	270
2.3.	Zasada zaufania obywatela do państwa i prawa	279
2.4.	Zasada trójpodziału władzy państwowej	287
2.5.	Zasada demokracji	295
2.6.	Zasada równości wobec prawa	300
2.7.	Zasada wolności człowieka	305
2.8.	Zasada winy	316
2.9.	Podsumowanie	323

Część III. Analiza zgodności polskiego systemu prawnego z europejskim standardem ochrony praw człowieka

Rozdział 1.	Konwencyjny system ochrony praw człowieka	327
1.1.	Uwagi wstępne	327
1.2.	Status zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	329
1.3.	Zakres zastosowania zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	332
1.3.1.	Podmiotowy zakres zastosowania	332
1.3.2.	Przedmiotowy zakres zastosowania	336
1.4.	Treść zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	339
1.4.1.	Uwagi wstępne	339
1.4.2.	Przewidywalność prawa karnego	341
1.4.3.	Istota typu czynu zabronionego	359
1.5.	Charakter zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	370
1.6.	Podsumowanie	382
Rozdział 2.	Unijny system ochrony praw człowieka	383
2.1.	Uwagi wstępne	383
2.2.	Status zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	385
2.3.	Zakres zastosowania zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	388
2.3.1.	Podmiotowy zakres zastosowania	388
2.3.2.	Przedmiotowy zakres zastosowania	393
2.4.	Treść zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	398
2.4.1.	Uwagi wstępne	398
2.4.2.	Przewidywalność prawa karnego (quasi-karnego)	399
2.5.	Charakter zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	419
2.6.	Podsumowanie	422
Rozdział 3.	Krajowy system ochrony praw człowieka	423
3.1.	Uwagi wstępne	423
3.2.	Status zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	425
3.3.	Zakres zastosowania zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	428
3.3.1.	Podmiotowy zakres zastosowania	428
3.3.2.	Przedmiotowy zakres zastosowania	430
3.4.	Treść zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	434
3.4.1.	Uwagi wstępne	434
3.4.2.	Przewidywalność prawa karnego	436
3.4.3.	Istota typu czynu zabronionego	461
3.5.	Charakter zasady <i>nullum crimen sine lege</i>	475
3.6.	Podsumowanie	485
Zakończenie		487
Bibliografia		501

Bibliografia

Literatura

- Adler J., *General Principles of Constitutional and Administrative Law*, Basingstoke-New York 2002.
- Aigler R.W., *Legislation in Vague or General Terms*, „Michigan Law Review” 1923, t. XXI, nr 8.
- Alexy R., *Teoria norm podstawowych*, Warszawa 2010.
- Andrejew I., *Kodeks karny. Krótki komentarz*, Warszawa 1986.
- Andrejew I., *Podstawowe pojęcia nauki o przestępstwie*, Warszawa 1988.
- Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1989.
- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973.
- Andrejew I., *Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstwa*, Warszawa 1978.
- Andrejew I., *Ustawowe znamiona przestępstwa*, Warszawa 1959.
- Andrejew I., *Zagadnienia typizacji przestępstw*, „Studia Iuridica” 1982, t. X.
- Ashworth A., *Principles of criminal law*, Oxford 2003.
- Austin J., *Lectures on Jurisprudence: Or, The Philosophy of Positive Law. Vol. II*, red. R. Campbell, Londyn 1873.
- Austin J.L., *Jak działać słowami*, w: *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*, red. B. Chwedeńczuk, Warszawa 1993.
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz. Tom I*, Warszawa 1987.
- Bafia J., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989.
- Balcerzak M., *Oddziaływanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sferze inter partes i erga omnes*, w: *Precedens w polskim systemie prawa*, red. A. Ślezińska-Simon, M. Wyrzykowski, Warszawa 2010.

- Balcerzak M., Sykuna S., *Znaczenie i wpływ orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na praktykę polskiego wymiaru sprawiedliwości*, w: *Orzecznictwo w systemie prawa*, red. T. Bąkowski, K. Grajewski, J. Warylewski, Warszawa 2008.
- Balcerzak M., *Zasada nullum crimen sine lege w kontekście ścigania zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, w: *Współczesne problemy praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarne*, red. T. Jasudowicz, M. Balcerzak, J. Kapelańska-Pręgowska, Toruń 2009.
- Banasik K., *Przyszłość angielskiego prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 10.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015.
- Barczak-Oplustil A., *Obowiązywanie zasady nullum crimen sine lege. Wybrane problemy*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 3.
- Barczak-Oplustil A., *Środki reakcji „prawnokarnej” wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób w perspektywie zasad zawartych w Konstytucji. Wybrane zagadnienia*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 4.
- Barnett H., *Constitutional and Administrative Law*, London-Sydney 2002.
- Beccaria C., *O przestępstwach i karach*, tłum. E.S. Rappaport, Warszawa 1959.
- Bentham J., *The Collected Works of Jeremy Bentham: An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, red. J.H. Burns, H.L.A. Hart, Oxford 2005.
- Berent M., Filar M., Filar M., *Wylączenie odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Berlin I., *Cztery eseje o wolności*, tłum. H. Bartoszewicz, Warszawa 1994.
- Beulke W., Wessels J., *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Straftat und ihr Aufbau*, Heidelberg 2012.
- Bielska-Brodziak A., Tkacz S., Tabor Z., *Kilka uwag o wykładni prawa karnego*, „Studia prawnicze” 2009, nr 3.
- Bielska-Brodziak A., *Zarzut „błędnej wykładni”*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, nr 1.
- Binding K., *Die Normen und ihre Übertretung*, Lipsk 1890.
- Binding K., *Grundriss des Deutschen Strafrechts. Allgemeiner Teil*, Lipsk 1902.
- Binding K., *Handbuch des Strafrechts*, Lipsk 1885.
- Bodnar A., *Karta Praw Podstawowych: zróżnicowany charakter prawny postanowień Karty i ich skutki dla jednostek, sądów oraz ustawodawcy*, w: *Ochrona Praw Podstawowych w Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2008.
- Bogdan G., *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212–277d (cz. 2)*, red. A. Zoll, Warszawa 2017.
- Bogucki O., Choduń A., *Zasady techniki prawodawczej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do demokratycznego państwa prawnego*, w: *Demokratyczne państwo prawa. Zagadnienia wybrane*, red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróż, L. Jamróż, Białystok 2014.
- Bojarski T., *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982.

Bibliografia

- Bojarski T., *Polskie Prawo Karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2003.
- Bojarski T., *Typizacja przestępstw i zasada nullum crimen sine lege (wybrane zagadnienia)*, „Annales UMCS” 1977, t. XXIV, nr 8.
- Bojarski T., *Zasady odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2016.
- Borucka-Arctowa M., *Prawo natury jako ideologia antyfeudalna*, Warszawa 1957.
- Borysiak W., Bosek L., *Objaśnienia do art. 32*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Bosek L., *Objaśnienia do art. 31 ust. 1–2*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Bosek L., Safjan M., *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Warszawa 2016.
- Bosek L., Wild M., *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne*, Warszawa 2014.
- Brożek B., *Granice interpretacji*, Kraków 2014.
- Brożek B., *Poza interpretację*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 4.
- Buchała K., *Bezprawność przestępstw nieumyślnych i wyłączające ją dozwolone ryzyko*, Warszawa 1971.
- Buchała K., *Konstytucja a podstawowe zasady prawa karnego materialnego*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzcziński, A. Jankiewicz, Warszawa 1996.
- Buchała K., Kubicki L., *Zasady odpowiedzialności karnej w przyszłej konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 10.
- Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989.
- Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1997.
- Buchała K., Zoll A., *W stu pięćdziesięciolecie śmierci Paula Johana Anzelma Feuerbacha*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 12.
- Budyn-Kulik M., *Prawa człowieka w kontekście represyjnej funkcji prawa karnego. Przyczynki do rozważań o proporcjonalności w prawie karnym*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.
- Budziński S., *Wykład porównawczy prawa karnego*, Warszawa 1868.
- Burzyński P., *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008.
- Capik A., Łazowski A., *Objaśnienia do art. 91*, w: *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87–243*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Chauvin T., *Homo iuridicus. Człowiek jako podmiot prawa publicznego*, Warszawa 2014.
- Choduń A., *Leksyka tekstów aktów prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, t. LXVIII, nr 4.
- Choduń A., *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2007.
- Cieślak M., *Pojęcie i funkcje społecznego niebezpieczeństwa czynu w prawie karnym*, „Palestra” 1979, nr 6.
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Cieślak W., *Prawo karne. Zarys instytucji i naczelne zasady*, Warszawa 2010.
- Cross R., *Precedent in English Law*, Oxford 1961.

- Ćwiąkański Z., *Błąd co do bezprawności czynu w polskim prawie karnym*, Kraków 1991.
- Cychosz P., *Konstytucyjny standard prawa karnego materialnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Kraków 2017.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Problematyka prawnokarna w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999.
- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Dąbrowska-Kardas M., *Kara jako konflikt dóbr i kolizja norm w świetle koncepcji Roberta Alexy'ego konfliktu reguł i kolizji zasad. Rozważania na tle konstytucyjnych norm stanowienia i stosowania prawa*, „Przegląd Sejmowy” 1996, nr 4–5.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Przestępstwa przeciwko mieniu*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363*, red. A. Zoll, Warszawa 2016.
- Dańak W., *Przestępstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 § 2 k.k.)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 24–25.
- Danish Committee on Comparative Law, *Danish and Norwegian law: a general survey*, Kopenhaga 1963.
- Dębski R., *Jeszcze o gwarancyjnej funkcji nakazu określoności czynu karalnego*, w: *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, M. Królikowski, Warszawa 2014.
- Dębski R., *Jeszcze o normie prawnokarnej*, w: *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara. Tom I*, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, Toruń 2012.
- Dębski R., *Kilka uwag o kryminalizacji i o ustawowej określoności czynów zabronionych*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. J. Jakubowska-Hara, A. Błachnio-Parzych, H. Kuczyńska, J. Kosonoga, Warszawa 2013.
- Dębski R., *O normie prawnokarnej we współczesnym piśmiennictwie*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica” 1994, nr 60.
- Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nie określonych w ustawie*, Łódź 1995.
- Dębski R., *Zasada nullum crimen sine lege i postulat wyłączności ustawy*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Iuridica” 1992, nr 50.
- Długosz J., *Ustawowa wyłączność i określoność w prawie karnym*, Warszawa 2016.
- Długosz J., *Zasada proporcjonalności w prawie europejskim jako przesłanka kryminalizacji*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.
- Doniec A., *Stosowanie kar pieniężnych w unijnym i polskim prawie konkurencji w świetle wymogów ochrony praw człowieka*, Warszawa 2016.
- Dressler J., *Understanding criminal law*, Newark 2009.

- Drzewicki K., *Analogia w prawie karnym a ochrona praw człowieka na tle opinii doradczej Trybunału Haskiego w sprawie Wolnego Miasta Gdańska*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2015, t. XXXIII.
- Dukiet-Nagórska T., *Kilka uwag o zasadzie nullum crimen sine lege w polskim porządku prawnym*, w: *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga Jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin profesora Andrzeja Gaberle*, red. K. Krajewski, Warszawa 2007.
- Dukiet-Nagórska T., *Wykładnia przepisów prawnokarnych a konstytucyjne zasady dotyczące odpowiedzialności karnej*, w: *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, red. Z. Jędrzejewski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek, M. Królikowski, Warszawa 2014.
- Dukiet-Nagórska T., *Zasada określoności czynu zabronionego w obowiązującym w Polsce prawie karnym na tle jej europejskich korzeni i common law*, w: *O prawie i jego dziejach księgi dwie: studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestelecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*. Ks. 2, red. M. Mikołajczyk, J. Ciągwa, P. Fiedorczyk, A. Stawarska-Rippel, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, i K. Kuźmich, Białystok 2010.
- Dukiet-Nagórska T., *Zasady prawa karnego*, w: *Prawo karne. Część ogólna, szczególnie i wojskowa*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2012.
- Dukiet-Nagórska T., *Znaczenie zasady proporcjonalności dla wykładni przepisów prawnokarnych*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.
- Dworkin R., *Taking Rights Seriously*, Londyn 1978.
- Dziedzic A., *Koncepcja państwa prawa w XIX wieku – idea i rzeczywistość*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2005, t. LVIII, nr 1.
- Działocha K., *Państwo prawne w warunkach zmian zasadniczych systemu prawa RP*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 1.
- Einarsson H., *Old ways and new needs in criminal legislation*, w: *On criminal law and criminal procedure in Iceland from the beginning of the 19th century*, Reykjavik 1989.
- Emmerson B., Ashworth A., Macdonald A., *Human Rights and Criminal Justice*, Londyn 2012.
- Endicott T., *The Impossibility of the Rule of Law*, „Oxford Journal of Legal Studies” 1999, t. XIX, nr 1.
- Feuerbach P.J.A., *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*, Giessen 1801.
- Feuerbach P.J.A., *Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts. Tom 1*, Erfurt 1799.
- Filar M., *Wyłączenie odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006.
- Florczak-Wątor M., *Horyzontalny wymiar praw konstytucyjnych*, Kraków 2014.
- Florczak-Wątor M., *Objaśnienia do art. 4*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.

- Florczak-Wątor M., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006.
- Florek T., *Struktura zmodyfikowanych typów przestępstw*, Kraków 1980.
- Florek T., *Typizacja czynu – pojęcie, zakres, funkcja*, „Zeszyty Naukowe UJ” 1977, nr 74.
- Forowicz M., *The reception of international law in the European Court of Human Rights*, Oxford 2010.
- Fourth international congress of penal law (Paris, 26–31 July 1937)*, „International Review of Penal Law” 2015, t. 86, nr 1–2.
- Gallant K.S., *The principle of legality in international and comparative criminal law*, Nowy Jork 2009.
- Gardner J., *Offences and Defences. Selected Essays in the Philosophy of Criminal Law*, Oxford 2007.
- Gardocki L., *Ponadustawowe i pozaustawowe standardy prawa karnego*, „Studia Iuridica” 2008, t. XLVIII.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2017.
- Gardocki L., *Technika legislacyjna nowego kodeksu karnego*, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999.
- Gardocki L., *Typowe zakłócenia funkcji zasady nullum crimen sine lege*, „Studia Iuridica” 1982, t. X.
- Gardocki L., *Zasada nullum crimen sine lege certa we współczesnym polskim prawie karnym*, w: *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, red. A. Dębiński, M. Gałązka, R.G. Hałas, K. Wiak, Lublin 2006.
- Garlicki L., *Artykuł 1 [Obowiązek przestrzegania praw człowieka]*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Garlicki L., *Artykuł 17 [Zakaz nadużycia praw]*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Garlicki L., *Artykuł 30*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2017.
- Garlicki L., *Prawa i wolności*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Garlicki L., *Przystąpienie UE do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – przygotowania i problemy*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2011, nr 1.
- Garlicki L., *Wojtyczek K., Artykuł 31*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Garlicki L., *Wprowadzenie*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Garlicki L., *Zubik M., Artykuł 32*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.

- Gensikowski P., *O wykładni prawa karnego*, w: *Wykładnia prawa i inne problemy filozofii prawa*, red. L. Morawski, Toruń 2005.
- Giezek J., *Podstawowe zasady prawa karnego*, w: *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, red. M. Bojarski, Warszawa 2007.
- Giezek J., *Wyłączenie odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Giezek J., *Zasady odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Gizbert-Studnicki T., *Czy istnieje język prawny*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 3.
- Gizbert-Studnicki T., *Dyrektywy wykładni drugiego stopnia*, w: *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, red. A. Choduń, S. Czepita, Szczecin 2010.
- Gizbert-Studnicki T., *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Kraków 1986.
- Gizbert-Studnicki T., *Konflikt dóbr i kolizja norm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989, nr 1.
- Gizbert-Studnicki T., *Teoria wykładni Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Teoria prawa, filozofia prawa, współczesne prawo i prawoznawstwo*, Toruń 1998.
- Gizbert-Studnicki T., *Wieloznaczność leksykalna w interpretacji prawniczej*, Kraków 1978.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Glaser S., *Ignorantia iuris w prawie karnym*, Kraków 1931.
- Glaser S., Mogilnicki A., *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 1934.
- Glaser S., *Nullum Crimen Sine Lege*, „Journal of Comparative Legislation and International Law” 1942, t. XXIV, nr 1.
- Glaser S., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933.
- Glaser S., *Prawo karne na kongresach międzynarodowych*, „Palestra” 1937, nr 10.
- Gomułowicz A., Mączyński D., *Podatki i prawo podatkowe*, Warszawa 2016.
- Grabowski A., *Siła argumentu interpretacyjnego z prawniczego domniemania języka (znaczenia) potocznego*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2016, nr 3.
- Grabowski A., *Teoria konstytucyjnego państwa prawa i jej wpływ na argumentację prawniczą*, w: *Demokratyczne państwo prawa. Zagadnienia wybrane*, red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróz, L. Jamróz, Białystok 2014.
- Greve V., *Criminal law in the 21st century*, w: *Legal issues at the dawn of the millennium*, red. P. Blume, Kopenhaga 1999.
- Gromek Z., *Odpowiedzialność konstytucyjna w świetle zasady określoności przepisów represyjnych*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 2.
- Gronowska B., *Zakaz retroakcji prawa karnego*, w: *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010.
- Gryniuk A., *Pozytywistyczna koncepcja państwa prawnego i jej późniejsze teoretyczne i praktyczne modyfikacje*, w: *Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo*, Toruń 1998.
- Grzegorzczkova R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 1995.
- Grześkowiak A., *Nullum crimen nulla poena sine lege poenali anteriori*, w: *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 1991.

- Grześkowiak A., *Wyłączenie odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2017.
- Grześkowiak A., *Zagadnienia ogólne*, w: *Prawo karne*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2009.
- Grześkowiak A., *Zasady odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2017.
- Gubiński A., *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1996.
- Gutekunst W., *O położeniu przedmiotu pochodzącego z kradzieży z włamania*, „Nowe Prawo” 1956, nr 11–12.
- Gutowski M., Kardas P., *Sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Kilka uwag o kompetencjach sądów powszechnych do bezpośredniego stosowania Konstytucji*, „Palestra” 2016, nr 4.
- Gutowski M., Kardas P., *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, Warszawa 2017.
- Hall J., *General Principles of Criminal Law*, Clark 2005.
- Hall J., *Nulla poena sine lege*, „The Yale Law Journal” 1937, t. 47, nr 2.
- Hall J., *Strict or Liberal Construction of Penal Statutes*, „Harvard Law Review” 1935, t. 48, nr 5.
- Hart H.L.A., *The Concept of Law*, Oxford 2012.
- Held D., *Models of Democracy*, Stanford 2006.
- Hofmański P., *Artykuł 7 [Zakaz karania bez podstawy prawnej]*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Hofmański P., *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, Kraków 2000.
- Hofmański P., *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995.
- Hofmański P., *Prawa człowieka przed Trybunałem w Strasburgu*, Białystok 1993.
- Hofmański P., Wróbel A., *Artykuł 6 [Prawo do rzetelnego procesu sądowego]*, w: *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Tom I. Komentarz do artykułów 1–18*, red. L. Garlicki, Warszawa 2010.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Warszawa-Kraków 2011.
- Holy K., *Prawo międzynarodowe publiczne wobec amnestii*, Warszawa 2015.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 1999.
- Horder J., *Ashworth’s Principles of Criminal Law*, Oxford 2016.
- Hryniewicz-Lach E., *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015.
- Hube R., *Ogólne zasady nauki prawa karnego*, Warszawa 1830.
- Huminiak P., *Stan „pod wpływem środków odurzających” i stan „po użyciu środka działającego podobnie do alkoholu” u kierującego pojazdem*, „Paragraf na Drodze” 2004, nr 3.
- Indecki K., Liszewska A., *Prawo karne materialne: nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych*, Warszawa 2002.
- Ívarsson F.F., *Um lögjöfnun*, Reykjavík 2012.
- Izert M., Pachocińska E., *Wstęp do językoznawstwa ogólnego*, Warszawa 1998.

- Jabłoński M., *Klasyfikacja wolności i praw jednostki w Konstytucji RP*, w: *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP. Tom I*, red. M. Jabłoński, Warszawa 2010.
- Jamontt J., Rappaport E.S., *Kodeks karny r. 1932*, Warszawa 1932.
- Janicka D., *Komentarze K.F. Hommla do traktatu Beccarii. Przyczynek do historii literatury prawa karnego wieku Oświecenia*, w: *Cesare Beccaria (1738–794) – reformator prawa karnego i jego epoka*, red. S. Salmonowicz, Toruń 1995.
- Janicka D., *Makarewicz a Liszt. Próba analizy porównawczej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2015, t. LXVII, nr 1.
- Janicka D., *Spór o teorie kary w dobie klasycznej szkoły prawa karnego na ziemiach polskich i niemieckich w XIX wieku*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności” 2000, nr 2.
- Jędrzejewski Z., *Bezprawność jako element przestępności czynu. Studium na temat struktury przestępstwa*, Warszawa 2009.
- Jędrzejewski Z., *Nieświadomość bezprawności czynu*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 3.
- Jędrzejewski Z., *Nullum crimen sine lege i kontratypy a zasada jedności porządku prawnego (jednolitej bezprawności)*, „Ius Novum” 2011, nr 1.
- Justyński J., *Przyczynek do rzymskiej filozofii prawa karnego*, w: *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara. Tom II*, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, Toruń 2012.
- Kaczmarek T., *Dobro prawne i społeczna szkodliwość czynu*, w: *System prawa karnego. Tom III. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2013.
- Kaczmarek T., *Materialna istota przestępstwa i jego ustawowe znamiona*, Wrocław 1968.
- Kaczmarek T., *Materialna treść przestępstwa jako problem kodyfikacyjny*, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A.J. Szwarz, Poznań 1999.
- Kaczmarek T., *O elementach wyznaczających treść społecznej szkodliwości czynu zabronionego i jej stopień (ekspozycja problemów spornych)*, w: *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. I. Nowikowski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011.
- Kała M., *Środki działające podobnie do alkoholu w organizmie kierowcy*, „Paragraf na Drodze” 2004, nr 11.
- Kamiński I.K., *Zakaz karania bez podstawy prawnej – orzecznictwo ETPCz za lata 2008–2010*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2011, nr 11.
- Kardas P., *Kontrowersje wokół pojęcia „osoba pełniująca funkcję publiczną”. Rzecz o kreatywnej wykładni przyjmowanej w orzecznictwie oraz granicach zakresowych typu czynu zabronionego określonych w ustawie*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 2.
- Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 4.

- Kardas P., *Problem usprawiedliwienia błędu a podstawy wyłączenia winy*, w: *Okoliczności wyłączające winę*, red. J. Majewski, Warszawa 2010.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.
- Kardas P., *Rola i znaczenie wykładni prowspólnotowej w procesie dekodowania norm prawa karnego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2.
- Kardas P., *Zatrudnienie w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi jako ustawowe kryterium wyznaczające zakres znaczeniowy pojęcia „osoba pełniąca funkcję publiczną”*. Rozważania na tle modeli interpretacyjnych prezentowanych w piśmiennictwie karnistycznym oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, nr 1.
- Karlik P., Wiliński P., *Objaśnienie do art. 41*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Kelsen H., *Podstawowe zagadnienia nauki prawa państwowego (o rozwinięciu nauki o normie prawnej)*, Wilno 1935.
- Kmieciak Z., *Wykonanie wyroku sądu administracyjnego*, w: *System prawa administracyjnego. Tom X. Sądowa kontrola administracji publicznej*, red. R. Hauser, A. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2016.
- Kochanowski J., *Zagadnienie błędu co do prawa mimo znajomości zakazu*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 4.
- Koczyński M., *Rzut oka na dzisiejszy stan prawa i prawodawstwa karnego*, „Czasopismo poświęcone prawu i umiejętnościom politycznym” 1863, t. I.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017.
- Kokot P., *Nullum crimen sine lege jako dyrektywa interpretacji tekstu prawnego*, w: *Nullum crimen sine lege*, red. I. Sepioło, Warszawa 2013.
- Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Kordela M., *Formalna interpretacja klauzuli demokratycznego państwa prawnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2006.
- Kornak M., *Glosa do uchwały SN z dnia 27 stycznia 2011 r.*, I KZP 24/10, LEX/el. 2011 b.d.
- Kornobis-Romanowska D., *Prawa podstawowe w orzecznictwie TSUE jako czynnik konstytucjonalizacji czy umiędzynarodowienia prawa UE?*, w: *Unia Europejska w roli gwaranta i promotora praw podstawowych*, red. D. Kornobis-Romanowska, Sopot 2016.
- Kozaczek M., *Glosa do uchwały SN z dnia 26 listopada 2003 r.*, I KZP 32/03, „Prawo Bankowe” 2006, nr 10.
- Kozłowska-Kalisz P., *Komentarz do Art. 1*, w: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017.
- Kozłowska-Kalisz P., *Komentarz do Art. 30*, w: *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2017.
- Krajewski K., *Kryminologiczne podstawy prawa karnego*, w: *System prawa karnego. Tom I. Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010.

- Krajewski K., *Pojęcie środka odurzającego na gruncie kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 11.
- Krey V., *Keine Strafe ohne Gesetz. Einführung in die Dogmengeschichte des Satzes „Nullum crimen, nulla poena sine lege”*, Berlin-Nowy Jork 1983.
- Królikowski M., *Dwa paradygmaty zasady proporcjonalności w prawie karnym*, w: *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, red. T. Dukiet-Nagórska, Warszawa 2010.
- Królikowski M., *Komentarz do Art. 1*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017.
- Królikowski M., *O dopuszczalności retroaktywnego stosowania wykładni w prawie karnym. Przypadek strzelców przy murze berlińskim*, w: *Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały Konferencyjne*, red. P. Winczorek, Warszawa 2005.
- Królikowski M., *Problemy wykładni w prawie karnym*, „Edukacja prawnicza” 2007, nr 12.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Kruk M., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z komentarzem*, Warszawa 1997.
- Krzymuski E., *Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego. Tom I*, Kraków 1901.
- Kubiak A., *Państwo prawne – idea, postulaty, dylematy*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 7.
- Kubiak R., *Pojęcie usprawiedliwionego błędu w nowym kodeksie karnym*, „Palestra” 1998, nr 7–8.
- Kubicki L., Kunicka-Michalska B., *Zasady odpowiedzialności karnej w prawie polskim w świetle międzynarodowych standardów praw człowieka*, w: *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, red. J. Skupiński, Warszawa 1995.
- Kubicki L., *Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 9–10.
- Kunicka-Michalska B., *Komentarze do art. 1*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999.
- Kunicka-Michalska B., *Projekt Kodeksu karnego w świetle art. 7 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i Podstawowych Wolności Człowieka*, w: *Problemy reformy prawa karnego*, red. T. Bojarski, E. Skrętowicz, Lublin 1993.
- Kunicka-Michalska B., *Wprowadzenie do art. 1–7*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999.
- Kunicka-Michalska B., *Zasada nullum crimen, nulla poena sine lege w projekcie kodeksu karnego w świetle norm międzynarodowych*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993.
- Kuryłowicz M., *Libri terribiles. Z historii rzymskiego prawa karnego*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Lachowski J., Marek A., *Prawo karne. Zarys problematyki*, Warszawa 2013.
- Lachowski J., *Wyłączenie odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2016.
- LaFave W.R., *Criminal law*, St. Paul 2010.
- Lande J., *Studia z filozofii prawa*, Warszawa 1959.
- Langsted L.B., Grade P., Greve V., *Criminal law in Denmark*, Alphen aan den Rijn 2011.

- Lernell L., *Podstawowe zagadnienia penologii*, Warszawa 1977.
- Lernell L., *Wykład prawa karnego. Część ogólna. Tom I*, Warszawa 1969.
- Leszczyński L., *Językowe reguły wykładni prawa. Rodzaje argumentów i ich miejsce w procesie rekonstrukcji normy prawnej*, w: *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. I. Nowikowski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011.
- Leszczyński L., *Polityka stosowania prawa. Kilka uwag o ograniczonej przydatności pojęcia*, w: *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, red. I. Nowikowski, Lublin 2007.
- Łętowska E., *Interpretacja a subsumpcja zwrotów niedookreślonych i nieostrych*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 7–8.
- Lisiakiewicz L., *O normie i stosunku prawnym karno-materialnym*, w: *Studia z teorii prawa*, red. S. Ehrlich, Warszawa 1965.
- Liszt F., *Die deterministischen Gegner der Zweckstrafe*, w: *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. Zweiter Band. 1892 bis 1904*, Berlin 1905.
- Liszt F., *Lehrbuch des deutschen strafrechts*, Berlin 1900.
- Lityński A., *Państwo prawne w Europie u progu XX wieku. Zagadnienia prawa karnego i cywilnego, w: Państwo prawa. Demokratyczne państwo prawne*, red. J. Kowalski, Warszawa 2008.
- Majewski J., *Budowa przepisów prawa karnego i norm w nich zawartych*, w: *System prawa karnego. Tom II. Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Majewski J., *Czas popełnienia przestępstwa. Wybrane zagadnienia definicyjne*, w: *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, red. J. Warylewski, Gdańsk 2010.
- Majewski J., *O wybranych pojęciach odpowiedzialności karnej*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Majewski J., *Objaśnienia wyrażeń ustawowych*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom 2. Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Makarewicz J., *Dr. Franz von Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Siebente durchgearbeitete Auflage. Erster Teil, Berlin 1895*, „Przegląd Prawa i Administracji imienia Ernesta Tilla” 1896, t. XXI.
- Makarewicz J., *Klasycyzm i pozytywizm w nauce prawa karnego*, „Przegląd Prawa i Administracji imienia Ernesta Tilla” 1896, t. XXI.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Makarewicz J., *Prawo karne i prawa obywatela*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1936, nr 2.
- Makarewicz J., *Prawo karne ogólne*, Kraków 1914.
- Makarewicz J., *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów-Warszawa 1924.
- Makarewicz J., *Technika ustawodawstwa karnego. Zagajenie prac seminaryum kryminalistycznego r. 1913/1914*, w: *Prace rozproszone. Tom 2. Publikowane w latach 1902–1913*, red. A. Grześkowiak, Lublin 2012.

- Makarewicz J., *Ustawa karna (część ogólna). Projekt wstępny*, „Przegląd Prawa i Administracji imienia Ernesta Tilla” 1922, t. XLVII.
- Makarewicz J., *Wykładnia kodeksu karnego. I. Oryginalne metody*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1934, nr 10.
- Makowski W., *Kodeks karny obowiązujący tymczasowo w Rzeczypospolitej Polskiej na ziemiach b. zaboru rosyjskiego. Tom I. Część ogólna*, Warszawa 1921.
- Makowski W., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1937.
- Makowski W., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 1920.
- Makowski W., *Zasady walki z przestępstwem*, Warszawa 1917.
- Malinowska I., *Prawa człowieka w Unii Europejskiej*, Warszawa 2005.
- Malinowski A., *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006.
- Maraszek M., *Glosa do uchwały SN z dnia 27 stycznia 2011 r., I KZP 24/10, LEX/el.* 2011 b.d.
- Marek A., *Karnoprawne aspekty tajemnicy służbowej komornika sądowego*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 1.
- Marek A., *Kilka uwag o zasadzie praworządności w prawie karnym*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Marek A., Oczkowski T., *Kradzież i przywłaszczenie*, w: *System prawa karnego. Tom IX. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, red. R. Zawłocki, Warszawa 2010.
- Marek A., *Pojęcie prawa karnego, jego funkcje i podział*, w: *System prawa karnego. Tom I. Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Masterman R., *The Separation of Powers in the Contemporary Constitution*, Cambridge 2011.
- Maxwell P.B., Wyatt-Paine W., *On the interpretation of statutes*, Londyn 1920.
- Merrills J.G., *The development of international law by the European Court of Human Rights*, Manchester 1988.
- Michalski B., *Komentarz do art. 279*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II*, red. A. Wąsek, Warszawa 2004.
- Mik C., *Karta Praw Podstawowych: wyznaczniki standardów ochronnych*, w: *Ochrona Praw Podstawowych w Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2008.
- Milewski T., *Językoznawstwo*, Warszawa 2004.
- Mill J.S., *System logiki dedukcyjnej i indukcyjnej*, tłum. C. Znamierowski, Warszawa 1962.
- Mogilnicki A., *Nullum delictum sine lege*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1935, nr 23–24.
- Monteskusz K., *O duchu praw*, tłum. T. Boy-Żeleński, Kraków 2003.
- Morawski L., *Spór o pojęcie państwa prawnego*, „Państwo i Prawo” 1994, nr 4.
- Morawski L., *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002.
- Morawski L., *Zasada państwa prawnego – próba reinterpretacji*, w: *Państwo prawa. Demokratyczne państwo prawne*, red. J. Kowalski, Warszawa 2008.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Prawo karne – część ogólna*, Warszawa 2008.
- Naucke W., *Interpretation and Analogy in Criminal Law*, „Brigham Young University Law Review” 1986.

- Note, *Void for Vagueness: An Escape from Statutory Interpretation*, „Indiana Law Journal”, 1948, t. 23, nr 3.
- Nowacki J., *Analogia legis*, Warszawa 1966.
- Nowacki J., *Praworządność. Wybrane problemy teoretyczne*, Warszawa 1977.
- Kodeks karny. Część ogólna. Tom 1. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Nowacki J., *Rządy prawa: dwa problemy*, Katowice 1995.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.
- Opalek K., *Logika i interpretacja powinności*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1988.
- Opalek K., *Praworządność*, w: *Zagadnienia prawa karnego i teorii prawa. Księga pamiątkowa ku czci profesora Władysława Woltera*, red. M. Cieślak, Warszawa 1959.
- Opalek K., Wróblewski J., *Prawo – metodologia, filozofia, teoria prawa*, Warszawa 1991.
- Opalek K., Wróblewski J., *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969.
- Pach M., Tuleja P., *Objaśnienia do art. 10*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Palka P., *Błąd co do prawnej oceny czynu (error iuris) – art. 30 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 9.
- Palmirski T., *„O różnych regułach dawnego prawa” – 17 tytuł 50 księgi Digestów: tekst – tłumaczenie – komentarz*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2007, t. 7, nr 1.
- Papierkowski Z., *Zagadnienia z dziedziny prawa karnego*, Lublin 1948.
- Partington M., *Introduction to the English Legal System*, Nowy Jork 2008.
- Paruch W., *Autorytaryzm w Europie XX wieku. Zarys analizy politologicznej cech systemu politycznego*, „Annales UMCS. Sectio K” 2009, t. XVI, nr 1.
- Peiper L., *Komentarz do Kodeksu karnego*, Kraków 1936.
- Pelc J., *O użyciu wyrażień*, Wrocław 1971.
- Peristeridou C., *The principle of legality in European criminal law*, Cambridge 2015.
- Petzel J., *Język prawny w świetle lingwistycznej teorii rejestru językowego*, „Studia Iuridica” 2006, t. XLV.
- Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka: Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999.
- Pieszczek M., *Zasada lex retro non agit w kontekście zbrodni wojennych – rozważania na tle orzeczeń ETPCz w sprawie Kononov v. Łotwa*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2011, nr 6.
- Pietrzykowski K., *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2004, nr 3.
- Plawski S., *Nieświadomość przestępności a wina*, Lwów 1939.
- Plawski S., *Prawo karne (w zarysie). Część I*, Warszawa 1965.
- Plaszka K., Gizbert-Studnicki T., *Dwa ujęcia wykładni. Próba konfrontacji*, „ZNUJ. Prace z Nauk Politycznych” 1984, nr 20.
- Plaszka K., *Językowe znaczenie tekstu prawnego jako granica wykładni*, w: *Filozoficzno-teoretyczne problemy sądowego stosowania prawa*, red. M. Zirk-Sadowski, Łódź 1997.
- Plaszka K., *Wykładnia rozszerzająca*, Warszawa 2010.

Bibliografia

- Pogorzelski O., *Przełamanie językowej granicy wykładni zasady nullum crimen sine lege*, w: *Nullum crimen sine lege*, red. I. Sepioło, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego w polskim prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2014.
- Pohl Ł., *Komentarz do Art. 1*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2017.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.
- Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007.
- Pohl Ł., Zieliński M., *W sprawie rzetelności wiedzy o wykładni*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, nr 1.
- Polański K., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 1995.
- Pomorski S., *Amerykańskie common law a zasada nullum crimen sine lege: studium krytyczne prawotwórstwa sądowego w amerykańskim prawie karnym*, Warszawa 1969.
- Pomorski S., *Z problematyki tzw. normotwórczej działalności sądów w prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 8–9.
- Popławski H., *Podstawy prawa karnego*, Gdańsk 1980.
- Potrzeszcz J., *Bezpieczeństwo prawne w demokratycznym państwie prawa*, w: *Demokratyczne państwo prawa. Zagadnienia wybrane*, red. M. Aleksandrowicz, A. Jamróz, L. Jamróz, Białystok 2014.
- Półtorak N., *Komentarz do art. 258*, w: *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz, t. III. Art. 223–358*, red. A. Wróbel, Warszawa 2012.
- Radziejewicz P., *Kontrola konstytucyjności zaniechań ustawodawczych przez Trybunał Konstytucyjny*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 9.
- Rams M., *Specyfika wykładni prawa karnego w kontekście brzmienia i celu prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2016.
- Rappaport E.S., *Polityka kryminalna w zarysie*, Warszawa 1948.
- Rappaport E.S., *Przyszły kodeks karny Trzeciej Rzeszy Niemieckiej (wskazania podstawowe prawa karnego hitlerowskiego)*, Warszawa 1934.
- Ratajczak A., *Zarys wykładu prawa karnego*, Warszawa 2002.
- Raz J., *Autorytet prawa: eseje o prawie i moralności*, tłum. P. Maciejko, Warszawa 2000.
- Rodzinkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Rychlewska A., *O gwarancyjnym modelu wykładni prokonstytucyjnej przepisów typizujących czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, nr 3.
- Rychlewska A., *The Icelandic so-called „perfect analogy”*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2013, nr 3–4.
- Rychlewska A., *The Nullum Crimen Sine Lege Principle in the European Convention of Human Rights: The Actual Scope of Guarantees*, „Polish Yearbook of International Law” 2016, t. XXXVI.
- Rychlewska A., *Zasada nullum crimen sine lege na tle współczesnej idei państwa prawa*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017, nr 3.
- Ryle G., *Teoria znaczenia*, w: *Logika i język: studia z semiotyki logicznej*, red. J. Pelc, tłum. J. Pelc, Warszawa 1967.

- Sadowski P., *Rzymskie prawo karne w ujęciu Contarda Ferriniego*, „Studia Prawno-ustrojowe” 2007, nr 7.
- Safjan M., *Wprowadzenie*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Salmonowicz S., *Cesare Beccaria na tle literatury humanitarnej XVIII wieku*, w: *Cesare Beccaria (1738–794) – reformator prawa karnego i jego epoka*, red. S. Salmonowicz, Toruń 1995.
- Salmonowicz S., *Feuerbach – narodziny nowoczesnej doktryny prawa karnego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1964, t. XVI, nr 1.
- Salmonowicz S., *Prawo karne oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przelomu XVIII/XIX w.*, Toruń 1966.
- Salmonowicz S., *Wizerunek kodeksu: Constitutio Criminalis Carolina*, „Rocznik Nauk Prawnych” 2003, t. XIII, nr 1.
- Salmonowicz S., *Z wieku Oświecenia: studia z dziejów prawa i polityki XVIII wieku*, Toruń 2001.
- Sarnecki P., *Artykuł 42*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Sarnecki P., *Ogólna charakterystyka państwowości w Konstytucji RP*, w: *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, red. P. Sarnecki, Warszawa 2014.
- Saussure F., *Kurs językoznawstwa ogólnego*, tłum. K. Kasprzyk, Warszawa 1961.
- Schönfeld K.M., *Rex, Lex et Judex: Montesquieu and la bouche de la loi revisited*, „European Constitutional Law Review” 2008, t. 4, nr 2.
- Sczaniecki M., *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 2000.
- Seibert-Fohr A., *Prosecuting Serious Human Rights Violations*, Oxford 2009.
- Siemieński F., *Podstawowe wolności, prawa i obowiązki obywateli PRL*, Warszawa 1979.
- Sienkiewicz Z., *Podstawowe zasady prawa karnego*, w: *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, red. M. Bojarski, Warszawa 2017.
- Simester A.P., Sullivan G.R., *Criminal Law: Theory and Doctrine*, Oxford 2003.
- Sokolewicz W., Zubik M., *Artykuł 2*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Soñta C., *Wybrane zagadnienia granic wykładni w prawie karnym w świetle zasady nullum crimen sine lege*, w: *Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały Konferencyjne*, red. P. Winczorek, Warszawa 2005.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2011.
- Spanó R.R., *Túlkun lagaákvæða*, Reykjavík 2006.
- Spotkowski A., *Zasada lex retro non agit (geneza, uzasadnienie, zasięg)*, „Palestra” 1985, nr 9.
- Spyra T., *Granice wykładni prawa. Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Warszawa-Kraków 2006.
- Spyra T., *Zasada określoności regulacji prawnej na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Niemieckiego Sądu Konstytucyjnego*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2003, nr 3.
- Sroka T., *Realizacja zasady określoności czynu zabronionego z art. 42 ust. 1 Konstytucji na gruncie odpowiedzialności dyscyplinarnej*, „Forum Prawnicze” 2013, nr 3.

- Sroka T., *Objaśnienia do art. 42 ust. 1*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Stefański R.A., *Komentarz do art. 178*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom I*, red. A. Wąsek, Warszawa 2004.
- Stelmach J., *Interpretacja bez granic*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 4.
- Stephen J.F., *A history of the criminal law of England. Vol. III*, Londyn 1883.
- Strawson P.F., *O odnoszeniu się użycia wyrażeń do przedmiotów*, w: *Logika i język: studia z semiotyki logicznej*, red. J. Pelc, tłum. J. Pelc, Warszawa 1967.
- Strzembosz A., *Klauzule generalne w projekcie kodeksu karnego*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993.
- Supiot A., *Homo Juridicus: On the Anthropological Function of the Law*, tłum. S. Brown, Londyn-Nowy Jork 2007.
- Surkont M., *Prawo karne*, Bydgoszcz-Gdynia 2001.
- Sygit B., *Historia prawa kryminalnego*, Toruń 2007.
- Szabo D., *Kryminologia i polityka kryminalna*, red. B. Hołyst, tłum. K. Piasecki, Warszawa 1987.
- Szczucki K., *Dobro wspólne u podstaw decyzji kryminalizacyjnej*, w: *Dobro wspólne. Teoria i praktyka*, red. W. Arndt, F. Longchamps de Brier, K. Szczucki, Warszawa 2013.
- Szczucki K., *Dostępność moralna czy językowa? Rzecz o wykładni prokonstytucyjnej prawa karnego*, w: *Nullum crimen sine lege*, Warszawa 2013.
- Szczucki K., *W poszukiwaniu dóbr chronionych w Konstytucji*, „Forum Prawnicze” 2011, nr 4–5.
- Szczucki K., *Wykładnia prokonstytucyjna prawa karnego*, Warszawa 2015.
- Szczucki K., *Wykładnia prokonstytucyjna w praktyce. Przykład stalkingu*, „Forum Prawnicze” 2013, nr 6.
- Szerer M., *O kradzieży z włamaniem*, „Nowe Prawo” 1956, nr 4.
- Szober S., *Zarys językoznawstwa ogólnego. Z. 1*, Warszawa 1924.
- Szpunar M., *Komentarz do art. 267*, w: *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz, t. III. Art. 223–358*, red. A. Wróbel, Warszawa 2012.
- Szuprzyczyńska M., *Wstęp do językoznawstwa*, Toruń 1989.
- Szwarc M., *Stosowanie Karty praw podstawowych w dziedzinie prawa karnego Unii Europejskiej*, w: *Unia Europejska w roli gwaranta i promotora praw podstawowych*, red. D. Kornobis-Romanowska, Sopot 2016.
- Szwarc-Kuczer M., *Objaśnienia do art. 49*, w: *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2013.
- Szydło M., *Objaśnienia do art. 31 ust. 3*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 1946.
- Śliwowski J., *Kodeks karzący dla Królestwa Polskiego*, Warszawa 1958.
- Śliwowski J., *Prawo karne*, Warszawa 1979.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1986.
- Tabor Z., *Teoretyczne problemy legalności*, Katowice 1998.

- Tokarczyk R., *Sprawiedliwość jako naczelną wartość prawa*, w: *Teoria prawa. Filozofia prawa. Współczesne prawo i prawoznawstwo*, Toruń 1998.
- Tridimas T., *The general principles of EU law*, Oxford 2006.
- Trzciniński J., *Orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 1.
- Tuleja P., *Objaśnienia do art. 2*, w: *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.
- Tuleja P., *Prawo sędziowskie z perspektywy konstytucyjnej*, w: *Konstytucja i sądowe gwarancje jej ochrony. Księga jubileuszowa Profesora Pawła Sarneckiego*, red. P. Czarny, P. Tuleja, Kraków 2004.
- Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003.
- Tuleja P., Wróbel W., *Konstytucyjne standardy prawa karnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci profesora Kazimierza Buchały*, red. Z. Ćwiąkański, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994.
- Tuleja P., *Zastane pojęcie państwa prawnego*, w: *Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2006.
- Turska A., „Poczucie prawne” a świadomość prawna, „Państwo i Prawo” 1961, nr 2.
- Turska A., *O niektórych teoriach społecznej znajomości prawa*, w: *Studia z teorii prawa*, red. S. Ehrlich, Warszawa 1965.
- Utrat-Milecki J., *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006.
- Warylewski J., *Kara: podstawy filozoficzne i historyczne*, Gdańsk 2007.
- Warylewski J., *Kierunki i szkoły w nauce prawa karnego*, w: *System prawa karnego. Tom I. Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2017.
- Warylewski J., *Wstęp do nauki prawa karnego*, Gdańsk 2002.
- Waszczyński J., *Prawo karne. Nauka prawa karnego*, w: *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie karnej i przestępstwie*, red. J. Waszczyński, Łódź 1992.
- Wąsek A., *Komentarz do art. 1*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Gdańsk 2005.
- Wąsek A., *Komentarz do art. 28*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Gdańsk 2005.
- Wąsek A., Kulik M., *Zasady odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Wąsek A., *Zasady odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006.
- Westen P., *Two rules of legality in criminal law*, „Law and Philosophy” 2007, t. XXVI, nr 3.
- Wiatrowski P., *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*, Warszawa 2013.
- Wiącek M., *Objaśnienie do art. 87*, w: *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87–243*, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016.

- Wiliński P., *Konstytucyjna zasada nulla poena sine lege a instytucja exequatur*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Konstytucyjne gwarancje nullum crimen sine lege a przepisy odsyłające w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. J. Jakubowska-Hara, A. Błachnio-Parzych, H. Kuczyńska, J. Kosonoga, Warszawa 2013.
- Wilk L., *Z problematyki wykładni prawa karnego*, „Studia prawnicze” 2009, nr 4.
- Wilson W., *Criminal Law: Doctrine and Theory*, Harlow 2008.
- Wittgenstein L., *Dociekania filozoficzne*, tłum. B. Wolniewicz, Warszawa 2000.
- Wojtyczek K., *Granice ingerencji ustawodawczej w sferę praw człowieka w Konstytucji RP*, Kraków 1999.
- Wojtyczek K., *Konstytucyjny status jednostki w państwie polskim*, w: *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, red. P. Sarnecki, Warszawa 2014.
- Wojtyczek K., *Zasada proporcjonalności jako granica prawa karania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1999, nr 2.
- Wojtyczek K., *Zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego: uwagi na gruncie Konstytucji RP*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 1999, nr 3.
- Woleński J., *Język prawny w świetle współczesnych metod analizy semantycznej*, „ZNUJ. Prace Prawnicze” 1967, nr 31.
- Woleński J., *Logiczne problemy wykładni prawa*, Kraków 1972.
- Wolter W., *Czy uchylić zakaz analogii w prawie karnym?*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1936, t. XXX, nr 1–12.
- Wolter W., *Granice i zakres prawa karania*, „Państwo i Prawo” 1957, nr 2.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973.
- Wolter W., *Nullum crimen, nulla poena sine lege*, w: *Encyklopedia podręczna prawa karnego. Tom III*, red. W. Makowski, Warszawa 1936.
- Wolter W., *Wina w prawie karnym*, Kraków 1954.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom I*, Kraków 1933.
- Wolter W., *Zasada nullum crimen sine lege przed Trybunałem Haskim*, „Przegląd Prawa i Administracji imienia Ernesta Tilla” 1936, t. LXI.
- Wolter W., *Zasady odpowiedzialności karnej w świetle projektu kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 1963, nr 2.
- Wronkowska S., *Charakter prawny klauzuli demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)*, w: *Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2006.
- Wronkowska S., *Klauzula państwa prawnego*, w: *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji RP*, red. A. Preisner, T. Zalasieński, Wrocław 2005.
- Wróbel A., *Objaśnienia do art. 51*, w: *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2013.
- Wróbel A., *Objaśnienia do art. 52*, w: *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Komentarz*, red. A. Wróbel, Warszawa 2013.
- Wróbel A., *Zasada bezpośredniego skutku prawa unijnego*, w: *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy. Tom I*, red. A. Wróbel, Warszawa 2010.

- Wróbel W., *Pojęcie „dobra prawnego” w wykładni przepisów prawa karnego*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wróbel W., *Prawotwórcze tendencje w orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach karnych. Mity czy rzeczywistość?*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci prof. Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Wróbel W., *Struktura normatywna przepisu prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 3.
- Wróbel W., *Z zagadnień retroaktywności prawa karnego*, „Przegląd Sądowy” 1993, nr 4.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Kraków 2013.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne: część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróbel W., Zoll A., *Usprawiedliwienie karania (założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym)*, w: *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988.
- Wróblewski B., *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.
- Wróblewski J., *Kradzież z włamaniem. Z zagadnień rozumienia tekstów prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, nr 2.
- Wróblewski J., *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław-Warszawa 1990.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Wróblewski J., *Właściwości, rola i zadania dyrektyw interpretacyjnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1961, nr 4.
- Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.
- Wróblewski J., *Zagadnienie jednolitości i pewności rozumienia tekstów prawnych*, „Państwo i Prawo” 1966, nr 3.
- Wusatowski Z., *Kodeks karny, prawo o wykroczeniach oraz przepisy wprowadzające kodeks karny i prawo o wykroczeniach*, Kraków 1932.
- Wyrembak J., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 22 listopada 2002 r. (I KZP 41/02)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2006, nr 4.
- Wyrembak J., *Polityka kształtowania zakresu prawnokarnej ochrony jednostki*, w: *Prawo a polityka*, red. M. Zubik, Warszawa 2007.
- Wyrembak J., *Świadomość bezprawności czynu w ujęciu teoretycznoprawnym*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 12.
- Wyrembak J., *Wykładnia prawa a błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 2.
- Wyrembak J., *Zasada nullum crimen sine lege a wykładnia prawa (ze szczególnym uwzględnieniem pozycji metody językowej)*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 1.
- Wyrembak J., *Zasadnicza wykładnia znamion przestępstw. Pozycja metody językowej oraz rezultatów jej użycia*, Warszawa 2009.
- Zajadło J., *Odpowiedzialność za mur. Procesy strzelców przy Murze Berlińskim*, Gdańsk 2003.

Bibliografia

- Zając D., *Status reguł postępowania z dobrem prawnym w kontekście zasady nullum crimen sine lege*, w: *Nullum crimen sine lege*, red. I. Sepioło, Warszawa 2013.
- Zawadowski L., *Lingwistyczna teoria języka*, Warszawa 1966.
- Zawłocki R., *Głosa do uchwały SN z dnia 26 listopada 2003 r., I KZP 32/03*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 14.
- Zawłocki R., *Pojęcie przestępstwa*, w: *System prawa karnego. Tom III. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2013.
- Zębik A., *Okoliczności wyłączające winę*, w: *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie karnej i przestępstwie*, red. J. Waszczyński, Łódź 1992.
- Zębik A., *Przestępstwo, wina i kara w poglądach Edmunda Krzymuskiego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 1984, nr 22.
- Zieliński M., Bogucki O., Choduń A., Czepita S., Kanarek B., Munczewski A., *Zintegrowanie polskich koncepcji wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 4.
- Zieliński M., *Derywacyjna koncepcja wykładni jako koncepcja zintegrowana*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, nr 3.
- Zieliński M., *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2008.
- Zieliński M., Zirk-Sadowski M., *Klaryfikacyjność i derywacyjność w integrowaniu polskich teorii wykładni prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, nr 2.
- Ziemiński Z., *„Lex” a „ius” w okresie przemian*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 6.
- Zirk-Sadowski M., *Precedens a tzw. decyzja prawotwórcza*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 6.
- Zirk-Sadowski M., *Problem nowości normatywnej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1979, t. XXII.
- Zoll A., *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, w: *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym*, red. T. Kaczmarek, Wrocław 1990.
- Zoll A., *Komentarz do Art. 1*, w: *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Zoll A., *Konstytucyjne aspekty prawa karnego*, w: *System prawa karnego. Tom II. Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Zoll A., *Materialne określenie przestępstwa w projekcie kodeksu karnego*, w: *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś, Kraków 1993.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990.
- Zoll A., *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu (zagadnienia ogólne)*, Warszawa 1982.
- Zoll A., *Prace nad nowelizacją przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 11.

- Zoll A., *Problemy teoretyczne struktury przestępstwa – Podstawy regulacji w nowym polskim kodeksie karnym*, w: *Przestępczość przygraniczna. T. 2. Nowy polski kodeks karny*, red. G. Wolf, Frankfurt (Oder)-Słubice 2003.
- Zoll A., *Zasady odpowiedzialności karnej*, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom 1. Komentarz do art. 1–52 (cz. 1)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Zoll A., *Zasady prawa karnego w projekcie konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 3.
- Zoll A., *Znaczenie konstytucyjnej zasady podziału władzy dla prawa karnego materialnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, nr 2.
- Zoll A., *Związanie sędziego ustawą*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzciniński, A. Jankiewicz, Warszawa 1996.
- Żółtek S., *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009.
- Żółtek S., *Znaczenie normatywne ustawowych znamion typu czynu zabronionego. Z zagadnień semantycznej strony zakazu karnego*, Warszawa 2017.

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

- Orzeczenie TK z 9 marca 1988 r., U 7/87, OTK 1988, nr 1, poz. 1.
- Postanowienie TK z 25 września 1991 r., S 6/91, OTK 1991, poz. 34.
- Orzeczenie TK z 2 marca 1993 r., K 9/92, OTK 1993, nr 1, poz. 6.
- Orzeczenie TK z 1 marca 1994 r., U 7/93, OTK 1994, poz. 5.
- Postanowienie TK z 13 czerwca 1994 r., S 1/94, OTK 1994, poz. 28.
- Uchwała TK z 7 marca 1995 r., W 9/94, OTK 1995, nr 1, poz. 20.
- Orzeczenie TK z 21 listopada 1994 r., K 6/94, OTK 1994, nr 2, poz. 39.
- Orzeczenie TK z 26 kwietnia 1995 r., K 11/94, OTK 1995, nr 1, poz. 12.
- Orzeczenie TK z 15 lipca 1996 r., K 5/96, OTK 1996, nr 4, poz. 30.
- Orzeczenie TK z 3 grudnia 1996 r., K 25/95, OTK 1996, nr 6, poz. 52.
- Orzeczenie TK z 24 lutego 1997 r., K 19/96, OTK 1997, nr 1, poz. 43.
- Orzeczenie TK z 28 maja 1997 r., K 26/96, OTK 1997, nr 2, poz. 19.
- Wyrok TK z 5 listopada 1997 r., K 22/97, OTK 1997, nr 3–4, poz. 41.
- Wyrok TK z 31 marca 1998 r., K 24/97, OTK 1998, nr 2, poz. 13.
- Wyrok TK z 19 maja 1998 r., U 5/97, OTK 1998, nr 4, poz. 46.
- Wyrok TK z 8 grudnia 1998 r., K 41/97, OTK 1998, nr 7, poz. 117.
- Wyrok TK z 5 stycznia 1999 r., K 27/98, OTK 1999, nr 1, poz. 1.
- Wyrok TK z 23 marca 1999 r., K 2/98, OTK 1999, nr 3, poz. 38.
- Wyrok TK z 13 kwietnia 1999 r., K 36/98, OTK 1999, nr 3, poz. 40.
- Wyrok TK z 6 lipca 1999 r., P 2/99, OTK 1999, nr 5, poz. 103.
- Wyrok TK z 15 września 1999 r., K 11/99, OTK 1999, nr 6, poz. 116.
- Wyrok TK z 20 grudnia 1999 r., K 4/99, OTK 1999, nr 7, poz. 165.
- Wyrok TK z 21 grudnia 1999 r., K 22/99, OTK 1999, nr 7, poz. 166.
- Wyrok TK z 12 stycznia 2000 r., P 11/98, OTK 2000, nr 1, poz. 3.
- Wyrok TK z 12 kwietnia 2000 r., K 8/98, OTK 2000, nr 3, poz. 87.
- Wyrok TK z 14 czerwca 2000 r., P 3/00, OTK 2000, nr 5, poz. 138.

Bibliografia

- Wyrok TK z 28 czerwca 2000 r., K 25/99, OTK 2000, nr 5, poz. 141.
Wyrok TK z 3 października 2000 r., K 33/99, OTK 2000, nr 6, poz. 188.
Wyrok TK z 5 grudnia 2000 r., K 35/99, OTK 2000, nr 8, poz. 295.
Wyrok TK z 16 stycznia 2001 r., P 5/00, OTK 2001, nr 1, poz. 1.
Wyrok TK z 20 lutego 2001 r., P 2/00, OTK 2001, nr 2, poz. 32.
Wyrok TK z 4 kwietnia 2001 r., K 11/00, OTK 2001, nr 3, poz. 54.
Wyrok TK z 10 kwietnia 2001 r., U 7/00, OTK 2001, nr 3, poz. 56.
Wyrok TK z 25 kwietnia 2001 r., K 13/01, OTK 2001, nr 4, poz. 81.
Wyrok TK z 3 października 2001 r., K 27/01, OTK 2001, nr 7, poz. 209.
Postanowieniu TK z 24 października 2001 r., SK 10/01, OTK 2001, nr 7, poz. 225.
Wyrok TK z 30 października 2001 r., K 33/00, OTK 2001, nr 7, poz. 217.
Postanowienie TK z 5 listopada 2001 r., T 33/01, OTK-B 2002, nr 1, poz. 47.
Wyrok TK z 29 stycznia 2002 r., K 19/01, OTK-A 2002, nr 1, poz. 1.
Wyrok TK z 19 lutego 2002 r., U 3/01, OTK-A 2002, nr 1, poz. 3.
Wyrok TK z 12 czerwca 2002 r., P 13/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 42.
Wyrok TK z 25 czerwca 2002 r., K 45/01, OTK-A 2002, nr 4, poz. 46.
Wyrok TK z 15 października 2002 r., SK 6/02, OTK-A 2002, nr 5, poz. 65.
Wyrok TK z 3 grudnia 2002 r., P 13/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 90.
Wyrok TK z 10 grudnia 2002 r., P 6/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 91.
Wyrok TK z 19 grudnia 2002 r., K 33/02, OTK-A 2002, nr 7, poz. 97.
Wyrok TK z 28 stycznia 2003 r., K 2/02, OTK-A 2003, nr 1, poz. 4.
Wyrok TK z 24 lutego 2003 r., K 28/02, OTK-A 2003, nr 2, poz. 13.
Wyrok TK z 28 maja 2003 r., K 44/02, OTK-A 2003, nr 5, poz. 44.
Wyrok TK z 8 lipca 2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62.
Postanowienie TK z 9 lipca 2003 r., Ts 65/03, OTK-B 2003, nr 3, poz. 198.
Wyrok TK z 24 listopada 2003 r., K 26/03, OTK-A 2003, nr 9, poz. 95.
Wyrok TK z 26 listopada 2003 r., SK 22/02, OTK-A 2003, nr 9, poz. 97.
Wyrok TK z 18 lutego 2004 r., P 21/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 9.
Postanowienie TK z 27 kwietnia 2004 r., P 16/03, OTK-A 2004, nr 4, poz. 36.
Wyrok TK z 5 maja 2004 r., P 2/03, OTK ZU nr 5/A/2004, poz. 39.
Wyrok TK z 11 maja 2004 r., K 4/03, OTK-A 2004 nr 5, poz. 41.
Wyrok TK z 25 maja 2004 r., SK 44/03, OTK-A 2004, nr 5, poz. 46.
Wyrok TK z 7 czerwca 2004 r., P 4/03, OTK-A 2004, nr 6, poz. 55.
Wyrok TK z 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103.
Wyrok TK z 30 listopada 2004 r., SK 31/04, OTK-A 2004, nr 10, poz. 110.
Wyrok TK z 13 stycznia 2005 r., P 15/02, OTK-A 2005, nr 1, poz. 4.
Wyrok TK z 31 stycznia 2005 r., P 9/04, OTK-A 2005, nr 1, poz. 9.
Wyrok TK z 15 lutego 2005 r., K 48/04, OTK-A 2005, nr 2, poz. 15.
Wyrok TK z 11 maja 2005 r., K 18/04, OTK-A 2005, nr 5, poz. 49.
Wyrok TK z 7 czerwca 2005 r., K 23/04, OTK-A 2005, nr 6, poz. 62.
Wyrok TK z 28 czerwca 2005 r., SK 56/04, OTK-A 2007, nr 6, poz. 67.
Wyrok TK z 12 września 2005 r., SK 13/05, OTK-A 2005, nr 8, poz. 91.
Postanowienie TK z 14 grudnia 2005 r., SK 24/05, OTK-A 2005, nr 11, poz. 144.
Wyrok TK z 16 stycznia 2006 r., SK 30/05, OTK-A 2006, nr 1, poz. 2.

Bibliografia

- Wyrok TK z 10 kwietnia 2006 r., SK 30/04, OTK-A 2006, nr 4, poz. 42.
Wyrok TK z 21 lipca 2006 r., P 33/05, OTK-A 2006, nr 7, poz. 83.
Wyrok TK z 31 sierpnia 2006 r., K 25/06, OTK-A 2006, nr 8, poz. 96.
Wyrok TK z 1 września 2006 r., SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97.
Wyrok TK z 7 marca 2007 r., K 28/05, OTK-A 2007, nr 3, poz. 24.
Wyrok TK z 19 marca 2007 r., K 47/05, OTK ZU 3A/2007, poz. 27.
Wyrok TK z 11 maja 2007 r., K 2/07, OTK-A 2007, nr 5, poz. 48.
Wyrok TK z 4 września 2007 r., P 43/06, OTK-A 2007, nr 8, poz. 95.
Wyrok TK z 9 października 2007 r., SK 70/06, OTK-A 2007, nr 9, poz. 103.
Wyrok TK z 30 października 2007 r., P 36/06, OTK-A 2007, nr 9, poz. 110.
Postanowienie TK z 22 października 2007 r., SK 59/06, OTK-A 2007, nr 9, poz. 119.
Wyrok TK z 20 lutego 2008 r., K 30/07, OTK-A 2008, nr 1, poz. 6.
Wyrok TK z 4 marca 2008 r., SK 3/07, OTK-A 2008, nr 2, poz. 25.
Wyrok TK z 12 maja 2008 r., SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57.
Wyrok TK z 13 maja 2008 r., P 50/07, OTK-A 2008, nr 4, poz. 58.
Wyrok TK z 2 września 2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120.
Wyrok TK z 7 października 2008 r., SK 55/06, OTK-A 2008, nr 8, poz. 144.
Wyrok TK z 18 listopada 2008 r., P 47/07, OTK-A 2008, nr 9, poz. 156.
Wyrok TK z 25 listopada 2008 r., K 5/08, OTK-A 2008, nr 9, poz. 159.
Wyrok TK z 8 stycznia 2009 r., P 6/07, OTK-A 2009, nr 1, poz. 2.
Wyrok TK z 20 stycznia 2009 r., P 40/07, OTK-A 2009, nr 1, poz. 4.
Wyrok TK z 7 lipca 2009 r., K 13/08, OTK ZU 7A/2009, poz. 105.
Wyrok TK z 28 lipca 2009 r., P 65/07, OTK-A 2009, nr 7, poz. 114.
Wyrok TK z 6 października 2009 r., SK 46/07, OTK-A 2009, nr 9, poz. 132.
Wyrok TK z 15 października 2009 r., K 26/08, OTK-A 2009, nr 9, poz. 135.
Wyrok TK z 28 października 2009 r., Kp 3/09, OTK-A 2009, nr 9, poz. 138.
Postanowienie TK z 17 listopada 2009 r., P 15/07, OTK-A 2009, nr 10, poz. 156.
Wyrok TK z 27 stycznia 2010 r., SK 41/07, OTK-A 2010, nr 1, poz. 5.
Wyrok TK z 24 lutego 2010 r., K 6/09, OTK-A 2010, nr 2, poz. 15.
Wyrok TK z 10 marca 2010 r., U 5/07, OTK-A 2010, nr 3, poz. 20.
Wyrok TK z 8 czerwca 2010 r., SK 37/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 48.
Wyrok TK z 9 czerwca 2010 r., SK 52/08, OTK-A 2010, nr 5, poz. 50.
Wyrok TK z 22 czerwca 2010 r., SK 25/08, OTK-A 2010, nr 5, poz. 51.
Wyrok TK z 21 lipca 2010 r., SK 21/08, OTK-A 2010, nr 6, poz. 62.
Wyrok TK z 20 października 2010 r., P 37/09, OTK-A 2010, nr 8, poz. 79.
Wyrok TK z 27 października 2010 r., K 10/08, OTK-A 2010, nr 8, poz. 81.
Wyrok TK z 18 listopada 2010 r., P 29/09, OTK-A 2010, nr 9, poz. 104.
Wyrok TK z 1 grudnia 2010 r., K 41/07, OTK-A 2010, nr 10, poz. 127.
Wyrok TK z 16 marca 2011 r., K 35/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 11.
Wyrok TK z 12 kwietnia 2011 r., P 90/08, OTK ZU 3A/2011, poz. 21.
Wyrok TK z 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK-A 2011, nr 6, poz. 60.
Wyrok TK z 13 września 2011 r., P 33/09, OTK-A 2011, nr 7, poz. 71.
Wyrok TK z 11 października 2011 r., K 16/10, OTK-A 2011, nr 8, poz. 80.

Bibliografia

- Wyrok TK z 14 grudnia 2011 r., SK 42/09, OTK-A 2011, nr 10, poz. 118.
Wyrok TK z 14 lutego 2012 r., P 20/10, OTK-A 2012, nr 2, poz. 15.
Wyrok TK z 12 lipca 2012 r., P 24/10, OTK-A 2012, nr 7, poz. 79.
Wyrok TK z 9 października 2012 r., P 27/11, OTK-A 2012, nr 9, poz. 104.
Wyrok TK z 6 listopada 2012 r., K 21/11, OTK-A 2012, nr 10, poz. 119.
Wyrok TK z 8 stycznia 2013 r., K 18/10, OTK-A 2013, nr 1, poz. 2.
Wyrok TK z 27 marca 2013 r., K 27/12, OTK-A 2013, nr 3, poz. 29.
Postanowienie TK z 22 maja 2013 r., P 37/12, OTK-A 2013, nr 4, poz. 53.
Wyrok TK z 4 czerwca 2013 r., P 43/11, OTK-A 2013, nr 5, poz. 55.
Wyrok TK z 18 lipca 2013 r., SK 18/09, OTK-A 2013, nr 6, poz. 80.
Wyrok TK z 8 października 2013 r., SK 40/12, OTK-A 2013, nr 7, poz. 97.
Wyrok TK z 7 listopada 2013 r., K 31/12, OTK-A 2013, nr 8, poz. 121.
Wyrok TK z 25 lutego 2014 r., SK 65/12, OTK-A 2014, nr 2, poz. 14.
Wyrok TK z 27 lutego 2014 r., P 31/13, OTK-A 2014, nr 2, poz. 16.
Wyrok TK z 12 marca 2014 r., P 27/13, OTK-A 2014, nr 3, poz. 30.
Wyrok TK z 20 maja 2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53.
Wyrok TK z 1 lipca 2014 r., SK 6/12, OTK-A 2014, nr 7, poz. 68.
Wyrok TK z 10 lipca 2014 r., P 19/13, OTK-A 2014, nr 7, poz. 3.
Wyrok TK z 17 lipca 2014 r., SK 35/12, OTK-A 2014, nr 7, poz. 74.
Postanowienie TK z 22 lipca 2014 r., SK 28/12, OTK-A 2014, nr 7, poz. 87.
Wyrok TK z 29 lipca 2014 r., P 49/13, OTK-A 2014, nr 7, poz. 79.
Wyrok TK z 30 lipca 2014 r., K 23/11, OTK-A 2014, nr 7, poz. 80.
Wyrok TK z 18 września 2014 r., K 23/12, OTK-A 2014, nr 10, poz. 113.
Wyrok TK z 25 września 2014 r., K 49/12, OTK-A 2014, nr 8, poz. 94.
Wyrok TK z 17 lutego 2015 r., K 15/13, OTK-A 2015, nr 2, poz. 16.
Wyrok TK z 2 kwietnia 2015 r., P 31/12, OTK-A 2015, nr 4, poz. 44.
Wyrok TK z 12 maja 2015 r., SK 62/13, OTK-A 2015, nr 5, poz. 63.
Wyrok TK z 9 czerwca 2015 r., SK 47/13, OTK-A 2015, nr 6, poz. 81.
Wyrok TK z 23 czerwca 2015 r., SK 32/14, OTK-A 2015, nr 6, poz. 84.
Postanowienie TK z 28 lipca 2015 r., K 35/13, OTK-A 2015, nr 7, poz. 116.
Wyrok TK z 6 października 2015 r., SK 54/13, OTK-A 2015, nr 9, poz. 142.
Wyrok TK z 21 października 2015 r., P 32/12, OTK-A 2015, nr 9, poz. 148.
Wyrok TK z 4 listopada 2015 r., K 1/14, OTK-A 2015, nr 10, poz. 163.
Wyrok TK z 3 grudnia 2015 r., K 34/15, OTK-A 2015, nr 11, poz. 185.
Wyrok TK z 25 maja 2016 r., Kp 2/15, OTK-A 2016, poz. 23.
Wyrok TK z 11 października 2016 r., K 24/15, OTK-A 2016, poz. 77.
Wyrok TK z 11 października 2016 r., SK 28/15, OTK-A 2016, poz. 79.
Wyrok TK z 18 października 2017 r., K 27/15, OTK-A 2017, poz. 74.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego

- Wyrok SN z 10 grudnia 1948 r., K 627/48, Legalis nr 47517.
Wyrok SN z 21 lipca 1949 r., K 254/49, Legalis nr 47520.

- Wyrok SN z 2 marca 1950 r., K 252/49, Legalis nr 47519.
- Uchwała SN z 3 lipca 1970 r., VI KZP 27/70, OSNKW 1970, nr 9, poz. 98.
- Uchwała SN z 15 lutego 1973 r., VI KZP 78/72, OSNKW 1973, nr 5, poz. 57.
- Uchwała SN z 18 kwietnia 1975 r., VI KZP 47/74, OSNKW 1975, nr 6, poz. 69.
- Wyrok SN z 7 czerwca 1979 r., II KR 99/79, OSNKW 1979, nr 9, poz. 94.
- Uchwała SN z 25 czerwca 1980 r., VII KZP 48/78, OSNKW 1980, nr 8, poz. 65.
- Wyrok SN z 18 marca 1982 r., V KRN 59/82, OSNPG 1982, nr 8, poz. 131.
- Wyrok SN z 14 grudnia 1982 r., III KR 182/82, OSNKW 1983, nr 9, poz. 73.
- Uchwała SN z 26 kwietnia 1995 r., I KZP 6/95, OSNKW 1995, nr 7–8, poz. 41.
- Wyrok SN z 25 czerwca 1996 r., V KKN 43/96, OSNKW 1997, z. 1–2, poz. 17.
- Wyrok SN z 2 kwietnia 1998 r., V KKN 175/97, LEX nr 34990.
- Uchwała SN z 30 września 1998 r., I KZP 11/98, OSNKW 1998, nr 9–10, poz. 44.
- Postanowienie SN z 16 marca 1999 r., I KZP 32/98, OSNKW 1999, nr 7–8, poz. 47.
- Uchwała SN z 24 listopada 1999 r., I KZP 39/99, OSNKW 2000, nr 1–2, poz. 9.
- Uchwała SN z 17 marca 2000 r., I KZP 58/99, OSNKW 2000, nr 3–4, poz. 23.
- Uchwała SN z 7 września 2000 r., I KZP 22/00, OSNKW 2000, nr 9–10, poz. 79.
- Uchwała SN z 27 lutego 2001 r., I KZP 1/01, OSNKW 2001, nr 5–6, poz. 44.
- Uchwała SN z 20 czerwca 2001 r., I KZP 5/01, OSNKW 2001, nr 9–10, poz. 71.
- Wyrok SN z 26 lipca 2001 r., V KKN 153/01, LEX nr 51846.
- Wyrok SN z 17 października 2001 r., IV KKN 191/01, LEX nr 557624.
- Uchwała SN z 18 października 2001 r., I KZP 9/01, OSNKW 2001, nr 11–12, poz. 87.
- Wyrok SN z 7 maja 2002 r., II KK 39/02, LEX nr 53316.
- Wyrok SN z 10 maja 2002 r., IV KKN 70/99, LEX nr 53907.
- Uchwała SN z 22 listopada 2002 r., I KZP 41/02, OSNKW 2003, nr 1–2, poz. 4.
- Wyrok SN z 2 grudnia 2002 r., IV KKN 273/01, LEX nr 74484.
- Postanowienie SN z 22 stycznia 2003 r., I KZP 40/02, OSNKW 2003, nr 1–2, poz. 11.
- Postanowienie SN z 22 stycznia 2003 r., I KZP 46/02, Prok. i Pr.-wkł. 2003, nr 3, poz. 10.
- Postanowienie SN z 25 lutego 2003 r., WK 3/03, OSNKW 2003, nr 5–6, poz. 53.
- Uchwała SN z 30 kwietnia 2003 r., I KZP 12/03, OSNKW 2003, nr 5–6, poz. 42.
- Uchwała SN z 26 listopada 2003 r., I KZP 32/03, OSNKW 2004 nr 1, poz. 3.
- Postanowienie SN z 20 stycznia 2004 r., IV KK 438/03, OSNWSK 2004, poz. 131.
- Uchwała SN z 29 stycznia 2004 r., I KZP 39/03, OSNKW 2004, nr 2, poz. 13.
- Wyrok SN z 9 września 2004 r., V KK 144/04, LEX nr 137749.
- Wyrok SN z 19 listopada 2004 r., III KK 81/04, LEX nr 141348.
- Uchwała SN z 17 marca 2005 r., I KZP 2/05, OSNKW 2005, nr 3, poz. 25.
- Uchwała SN z 21 września 2005 r., I KZP 29/05, OSNKW 2005, nr 10, poz. 90.
- Wyrok SN z 15 listopada 2005 r., IV KK 258/05, OSNKW 2006, nr 4, poz. 35.
- Postanowienie SN z 9 czerwca 2006 r., I KZP 14/06, OSNKW 2006, nr 7–8, poz. 67.
- Wyrok SN z 22 sierpnia 2006 r., IV KK 4/06, OSNWSK 2006, nr 1, poz. 1583.
- Postanowienie SN z 6 grudnia 2006 r., III KK 358/06, OSNKW 2007, nr 2, poz. 17.
- Uchwała SN z 27 lutego 2007 r., I KZP 36/06, OSNKW 2007, nr 3, poz. 21.
- Uchwała SN z 21 marca 2007 r., I KZP 39/06, OSNKW 2007, nr 4, poz. 30.
- Postanowienie SN z 19 grudnia 2007 r., V KK 101/07, KZS 2008, nr 4, poz. 23.

Bibliografia

- Uchwała SN z 20 grudnia 2007 r., I KZP 37/07, OSNKW 2007, nr 12, poz. 86.
Uchwała SN z 30 czerwca 2008 r., I KZP 10/08, OSNKW 2008, nr 7, poz. 53.
Wyrok SN z 3 września 2008 r., II KK 301/08, KZS 2009, nr 2, poz. 30.
Wyrok SN z 17 września 2008 r., II KK 301/07, KZS 2009, nr 2, poz. 30.
Wyrok SN z 17 września 2008 r., II KK 1/08, KZS 2009, nr 1, poz. 30.
Uchwała SN z 17 grudnia 2008 r., I KZP 27/08, OSNKW 2009, nr 1, poz. 1.
Wyrok SN z 21 stycznia 2009 r., II KK 197/08, OSNKW 2009, nr 4, poz. 30.
Postanowienie SN z 29 lipca 2009 r., I KZP 8/09, OSNKW 2009, nr 8, poz. 61.
Wyrok SN z 5 sierpnia 2009 r., II KK 136/09, LEX nr 519594.
Postanowienie SN z 28 października 2009 r., I KZP 22/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 103.
Wyrok SN z 15 stycznia 2010 r., V KK 363/09, LEX nr 564890.
Postanowienie SN z 24 czerwca 2010 r., V KK 388/09, OSNKW 2010, nr 9, poz. 82.
Wyrok SN z 29 września 2010 r., IV KK 227/10, Prok. i Pr.-wkł. 2011, nr 2, poz. 10.
Postanowienie SN z 30 września 2010 r., I KZP 16/10, OSNKW 2010, nr 11, poz. 96.
Uchwała SN z 27 stycznia 2011 r., I KZP 24/10, OSNKW 2011, nr 1, poz. 2.
Postanowienie SN z 27 lipca 2011 r., I KZP 5/11, OSNKW 2011, nr 8, poz. 65.
Wyrok SN z 2 grudnia 2011 r., IV KK 202/11, LEX nr 1109321.
Wyrok SN z 25 września 2012 r., IV KK 167/12, LEX nr 1226728.
Postanowienie SN z 29 października 2012 r., I KZP 11/12, OSNKW 2012, nr 12, poz. 124.
Uchwała SN z 24 stycznia 2013 r., I KZP 24/12, OSNKW 2013, nr 2, poz. 12.
Wyrok SN z 22 października 2013 r., V KK 299/13, Prok. i Pr.-wkł. 2014, nr 1, poz. 9.
Wyrok SN z 30 września 2014 r., II KK 253/14, OSNKW 2015, nr 2, poz. 15.
Postanowienie SN z 15 października 2014 r., IV KK 190/14, LEX nr 1545107.
Postanowienie SN z 5 czerwca 2017 r., IV KK 4/17, LEX nr 2327878.

Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych

- Wyrok SA w Katowicach z 29 listopada 2006 r., II aka 96/06, LEX nr 297315.
Wyrok SA w Krakowie z 26 listopada 2015 r., II aka 197/15, Prok. i Pr.-wkł. 2016, nr 10, poz. 21.
Wyrok SA w Warszawie z 6 marca 2017 r., II aka 10/17, LEX nr 2249953.

Orzecznictwo Sądów Administracyjnych

- Wyrok NSA z 19 marca 1999 r., II SA 134/99, LEX nr 38224.

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

- Wyrok ETPC z 8 czerwca 1976 r. w sprawach połączonych *Engel and Others v. The Netherlands*, skarga nr 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 i 5370/72.

Bibliografia

- Wyrok ETPC z 26 kwietnia 1979 r. w sprawie *The Sunday Times v. The United Kingdom*, skarga nr 6538/74.
- Wyrok ETPC z 13 czerwca 1979 r. w sprawie *Marckx v. Belgium*, skarga nr 6833/74.
- Wyrok ETPC z 9 października 1979 r. w sprawie *Airey v. Ireland*, skarga nr 6289/73.
- Wyrok ETPC z 22 października 1981 r. w sprawie *Dudgeon v. The United Kingdom*, skarga nr 7525/76.
- Wyrok ETPC z 25 sierpnia 1987 r. w sprawie *Lutz v. Germany*, skarga nr 9912/82.
- Wyrok ETPC z 30 marca 1989 r. w sprawie *Chappell v. The United Kingdom*, skarga nr 10461/83.
- Wyrok ETPC z 24 kwietnia 1990 r. w sprawie *Kruslin v. France*, skarga nr 11801/85.
- Wyrok ETPC z 25 maja 1993 r. w sprawie *Kokkinakis v. Greece*, skarga nr 14307/88.
- Wyrok ETPC z 25 sierpnia 1993 r. w sprawie *Chorherr v. Austria*, skarga nr 13308/87.
- Wyrok ETPC z 24 lutego 1994 r. w sprawie *Casado Coca v. Spain*, skarga nr 15450/89.
- Wyrok ETPC z 8 czerwca 1995 r. w sprawie *Jamil v. France*, skarga nr 15917/89.
- Wyrok ETPC z 27 września 1995 r. w sprawie *G. V. France*, skarga nr 15312/89.
- Wyrok ETPC z 22 listopada 1995 r. w sprawie *S.W. v. The United Kingdom*, skarga nr 20166/92.
- Wyrok ETPC z 22 listopada 1995 r. w sprawie *C.R. v. The United Kingdom*, skarga nr 20190/92.
- Wyrok ETPC z 15 listopada 1996 r. w sprawie *Cantoni v. France*, skarga nr 17862/91.
- Wyrok ETPC z 25 listopada 1997 r. w sprawie *Grigoriades v. Greece*, skarga nr 24348/94.
- Wyrok ETPC z 24 lutego 1998 r. w sprawie *Larissis v. Greece*, skarga nr 23372/94.
- Wyrok ETPC z 25 marca 1998 r. w sprawie *Kopp v. Switzerland*, skarga nr 23224/94.
- Wyrok ETPC z 8 lipca 1999 r. w sprawach połączonych *Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey*, skarga nr 23536/94 i 24408/94.
- Wyrok ETPC z 28 marca 2000 r. w sprawie *Mahmut Kaya v. Turkey*, skarga nr 22535/93.
- Wyrok ETPC z 22 czerwca 2000 r. w sprawach połączonych *Coëme and Others v. Belgium*, skarga nr 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 i 33210/96.
- Wyrok ETPC z 22 marca 2001 r. w sprawach połączonych *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany*, skarga nr 34044/96, 35532/97 i 44801/98.
- Wyrok ETPC z 22 marca 2001 r. w sprawie *K.-H.W. v. Germany*, skarga nr 37201/97.
- Wyrok ETPC z 8 lipca 2003 r. w sprawie *Hatton and Others v. The United Kingdom*, skarga nr 36022/97.
- Wyrok ETPC z 4 grudnia 2003 r. w sprawie *M.C. v. Bulgaria*, skarga nr 39272/98.
- Wyrok ETPC z 30 marca 2004 r. w sprawie *Radio France and Others v. France*, skarga nr 53984/00.
- Wyrok ETPC z 22 czerwca 2004 r. w sprawie *Broniowski and Others v. Poland*, skarga nr 31443/96.
- Wyrok ETPC z 29 czerwca 2004 r. w sprawach połączonych *Doğan and Others v. Turkey*, skarga nr 8803–8811/02, 8813/02 i 8815–8819/02.
- Wyrok ETPC z 30 czerwca 2005 r. w sprawie *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland*, skarga nr 45036/98.
- Decyzja ETPC z 24 stycznia 2006 r. w sprawie *Penart v. Estonia*, skarga nr 14685/04.

Bibliografia

- Wyrok ETPC z 16 marca 2006 r. w sprawie *Ždanoka v. Latvia*, skarga nr 58278/00.
- Wyrok ETPC z 29 marca 2006 r. w sprawie *Achour v. France*, skarga nr 67335/01.
- Wyrok ETPC z 10 października 2006 r. w sprawie *Pessino c. France*, skarga nr 40403/02.
- Wyrok ETPC z 24 maja 2007 r. w sprawie *Dragotoniū et Militaru-Pidhorni c. Roumanie*, skarga nr 77193/01 i 77196/01.
- Wyrok ETPC z 12 lipca 2007 r. w sprawie *Jorgic v. Germany*, skarga nr 74613/01.
- Wyrok ETPC z 12 lutego 2008 r. w sprawie *Kafkaris v. Cyprus*, skarga nr 21906/04.
- Wyrok ETPC z 19 września 2008 r. w sprawie *Korbely v. Hungary*, skarga nr 9174/02.
- Wyrok ETPC z 6 listopada 2008 r. w sprawie *Leela Förderkreis E.V. and Others v. Germany*, skarga nr 58911/00.
- Decyzja ETPC z 9 grudnia 2008 r. w sprawie *Connolly c. 15 Etats membres de l'Union européenne*, skarga nr 73274/01.
- Wyrok ETPC z 10 lutego 2009 r. w sprawie *Sergey Zolotukhin v. Russia*, skarga nr 14939/03.
- Wyrok ETPC z 17 września 2009 r. w sprawie *Scoppola v. Italy* (nr 2), skarga nr 10249/03.
- Wyrok ETPC z 6 kwietnia 2010 r. w sprawie *Flinkkilä and Others v. Finland*, skarga nr 25576/04.
- Wyrok ETPC z 6 kwietnia 2010 r. w sprawie *Soila v. Finland*, skarga nr 6806/06.
- Wyrok ETPC z 17 maja 2010 r. w sprawie *Kononov v. Latvia*, skarga nr 36376/04.
- Wyrok ETPC z 3 marca 2012 r. w sprawie *Huhtamäki v. Finland*, skarga nr 54468/09.
- Wyrok ETPC z 18 lipca 2013 r. w sprawach połączonych *Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina*, skarga nr 2312/08 i 34179/08.
- Wyroku ETPC z 21 października 2013 r. w sprawie *Del Río Prada v. Spain*, skarga nr 42750/09.
- Wyrok ETPC z 18 marca 2014 r. w sprawie *Öcalan v. Turkey* (nr 2), skargi połączone nr 24069/03, 197/04, 6201/06 i 10464/07.
- Wyrok ETPC z 20 maja 2014 r. w sprawie *Glantz v. Finland*, skarga nr 37394/11.
- Wyrok ETPC z 15 lipca 2014 r. w sprawie *Ashlarba v. Georgia*, skarga nr 45554/08.
- Wyrok ETPC z 27 stycznia 2015 r. w sprawie *Rohlena v. The Czech Republic*, skarga nr 59552/08.
- Wyrok ETPC z 15 października 2015 r. w sprawie *Perinçek v. Switzerland*, skarga nr 27510/08.
- Wyrok ETPC z 20 października 2015 r. w sprawie *Vasiliauskas v. Lithuania*, skarga nr 35343/05.
- Wyrok ETPC z 21 marca 2017 r. w sprawie *Porowski v. Poland*, skarga nr 34458/03.

Orzecznictwo dawnej Europejskiej Komisji Praw Człowieka

- Decyzja EKomPC z 24 września 1963 r. w sprawie *X c. République Fédérale d'Allemagne*, skarga nr 1169/61.
- Decyzja EKomPC z 22 kwietnia 1965 r. w sprawie *X v. Austria*, skarga nr 1852/63.
- Orzeczenie EKomPC z 22 lipca 1970 r. w sprawie *X v. Austria*, skarga nr 4161/69, "Year-book of the European Convention on Human Rights" 1970. t. 13, s. 798–806.

Bibliografia

Decyzja EKomPC z 10 lipca 1978 r. w sprawie *Confédération Française Démocratique du Travail v. The European Communities*, skarga nr 8030/77.

Decyzja EKomPC z 12 marca 1980 r. w sprawie *X v. Austria*, skarga nr 8490/79.

Decyzja EKomPC z 7 maja 1982 r. w sprawie *X Ltd and Y v. The United Kingdom*, skarga nr 8710/79.

Decyzja EKomPC z 13 stycznia 1997 r. w sprawie *Touvier v. France*, skarga nr 29420/95.

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości

Wyrok TS z 12 listopada 1969 r. w sprawie 29/69, *Stauder v. Stadt Ulm*, ECLI:EU:C:1969:57.

Wyrok TS z 15 lipca 1970 r. w sprawie 41/69, *Chemiefarma v. Commission*, ECLI:EU:C:1970:71.

Wyrok TS z 17 grudnia 1970 r. w sprawie 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, ECLI:EU:C:1970:114.

Wyrok TS z 14 lipca 1972 r. w sprawie 48/69, *Imperial Chemical Industries Ltd.*, ECLI:EU:C:1972:70.

Wyrok TS z 6 października 1981 r. w sprawie 246/80, *C. Broekmeulen v. Huisarts Registratie Commissie*, ECLI:EU:C:1981:218.

Wyrok TS z 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych 100/80 do 103/80, *Musique Diffusion française and Others v. Commission*, ECLI:EU:C:1983:158.

Wyrok TS z 25 października 1983 r. w sprawie 107/82, *AEG v. Commission*, ECLI:EU:C:1983:293.

Wyrok TS z 10 kwietnia 1984 r. w sprawie 14/83, *Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*, ECLI:EU:C:1984:153.

Wyrok TS z 10 lipca 1984 r. w sprawie 63/83, *Kirk*, ECLI:EU:C:1984:255.

Wyrok TS z 12 lipca 1984 r. w sprawie 170/83, *Hydrotherm*, ECLI:EU:C:1984:271.

Wyrok TS z 26 lutego 1986 r. w sprawie 152/84, *Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, ECLI:EU:C:1986:84.

Wyrok TS z 8 października 1987 r. w sprawie 80/86, *Kolpinghuis Nijmegen*, ECLI:EU:C:1987:431.

Wyrok TS z 13 listopada 1990 r. w sprawie C-331/88, *The Queen v Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte FEDESA and Others*, ECLI:EU:C:1990:391.

Wyrok TS z 13 listopada 1990 r. w sprawie C-106/89, *Marleasing v. Comercial Internacional de Alimentación*, ECLI:EU:C:1990:395.

Wyrok TS z 16 grudnia 1993 r. w sprawie C-334/92, *Wagner Miret v. Fondo de garantía salarial*, ECLI:EU:C:1993:945.

Wyrok TS z 12 grudnia 1996 r. w sprawach połączonych C-74/95 i C-129/95, *X*, ECLI:EU:C:1996:491.

Wyrok TS z 21 marca 2000 r. w sprawach połączonych C-110/98 do C-147/98, *Gabalfrisa and Others*, ECLI:EU:C:2000:145.

Wyrok TS z 6 lipca 2000 r. w sprawie C-407/98, *Abrahamsson and Anderson*, ECLI:EU:C:2000:367.

Bibliografia

- Wyrok TS z 16 listopada 2000 r. w sprawie C-286/98 P, *Stora Kopparbergs Bergslags v. Commission*, ECLI:EU:C:2000:630.
- Wyrok TS z 15 stycznia 2002 r. w sprawie C-171/00 P, *Libéros v. Commission*, ECLI:EU:C:2002:17.
- Wyrok TS z 19 lutego 2002 r. w sprawie C-309/99, *Wouters i in.*, ECLI:EU:C:2002:98.
- Wyrok Sądu z 20 marca 2002 r. w sprawie T-9/99, *HFB and Others v. Commission*, ECLI:EU:T:2002:70.
- Wyrok Sądu z 20 marca 2002 r. w sprawie T-23/99, *LR AF 1998 v. Commission*, ECLI:EU:T:2002:75.
- Wyrok TS z 6 listopada 2003 r. w sprawie C-101/01, *Lindqvist*, ECLI:EU:C:2003:596.
- Wyrok TS z 7 stycznia 2004 r. w sprawie C-60/02, X, ECLI:EU:C:2004:10.
- Wyrok TS z 5 października 2004 r. w sprawach połączonych C-397/01 do C-403/01, *Pfeiffer and Others*, ECLI:EU:C:2004:584.
- Wyrok TS z 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P, *Dansk Rørindustri and Others v. Commission*, ECLI:EU:C:2005:408.
- Wyrok TS z 22 listopada 2005 r. w sprawie C-384/02, *Grøngaard and Bang*, ECLI:EU:C:2005:708.
- Wyrok TS z 10 stycznia 2006 r. w sprawie C-222/04, *Cassa di Risparmio di Firenze and Others*, ECLI:EU:C:2006:8.
- Wyrok TS z 14 grudnia 2006 r. w sprawie C-217/05, *Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio*, ECLI:EU:C:2006:784.
- Wyrok TS z 3 maja 2007 r. w sprawie C-303/05, *Advocaten voor de Wereld*, ECLI:EU:C:2007:261.
- Wyrok TS z 3 maja 2005 r. w sprawach połączonych C-387/02, C-391/02 i C-403/02, *Berlusconi and Others*, ECLI:EU:C:2005:270.
- Wyrok TS z 16 czerwca 2005 r. w sprawie C-105/03, *Pupino*, ECLI:EU:C:2005:386.
- Wyrok TS z 8 lutego 2007 r. w sprawie C-3/06 P, *Groupe Danone v. Commission*, ECLI:EU:C:2007:88.
- Wyrok TS z 7 czerwca 2007 r. w sprawie C-76/06 P, *Britannia Alloys & Chemicals v. Commission*, ECLI:EU:C:2007:326.
- Wyrok TS z 26 czerwca 2007 r. w sprawie C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone and Others*, ECLI:EU:C:2007:383.
- Wyrok TS z 28 czerwca 2007 r. w sprawie C-467/05, *Dell’Orto*, ECLI:EU:C:2007:395.
- Wyrok TS z 11 grudnia 2007 r. w sprawie C-438/05, *The International Transport Workers’ Federation i The Finnish Seamen’s Union*, ECLI:EU:C:2007:772.
- Wyrok TS z 22 maja 2008 r. w sprawie C-266/06 P, *Evonik Degussa v. Commission and Council*, ECLI:EU:C:2008:295.
- Wyrok TS z 3 czerwca 2008 r. w sprawie C-308/06, *Intertanko i in.*, ECLI:EU:C:2008:312.
- Wyrok Sądu z 8 lipca 2008 r. w sprawie T-99/04, *AC-Treuhand v. Commission*, ECLI:EU:T:2008:256.
- Wyrok TS z 17 czerwca 2010 r. w sprawie C-413/08 P, *Lafarge v. Commission*, ECLI:EU:C:2010:346.

Bibliografia

- Wyrok Sądu z 17 maja 2011 r. w sprawie T-299/08, *Elf Aquitaine v. Commission*, ECLI:EU:T:2011:217.
- Wyrok TS z 15 listopada 2011 r. w sprawie C-256/11, *Dereci and Others*, ECLI:EU:C:2011:734.
- Wyrok Sądu z 27 czerwca 2012 r. w sprawie T-372/10, *Bolloré v. Commission*, ECLI:EU:T:2012:325.
- Wyrok TS z 18 lipca 2013 r. w sprawie C-501/11 P, *Schindler Holding and Others v. Commission*, ECLI:EU:C:2013:522.
- Wyrok Sądu z 16 września 2013 r. w sprawie T-380/10, *Wabco Europe and Others v. Commission*, ECLI:EU:T:2013:449.
- Wyrok Sądu z 16 września 2013 r. w sprawie T-386/10, *Dornbracht v. Commission*, ECLI:EU:T:2013:450.
- Wyrok TS z 22 października 2015 r. w sprawie C-194/14, *AC-Treuhand v. Commission*, ECLI:EU:C:2015:717.

Orzecznictwo angielskie

- Orzeczenie w sprawie *Rex v. Harvey*, [1746] 96 E.R. 10 (D).
- Orzeczenie w sprawie *Rex v. Inhabitants of Hodnett*, [1786] 99 E.R. 993.
- Orzeczenie w sprawie *Fletcher v. Lord Sondes*, [1826] 130 E.R. 606 (B).
- Orzeczenie w sprawie *Rex v. Bowyer*, [1831] 172 E.R. 825.
- Orzeczenie w sprawie *Foley v. Fletcher*, [1858] 157 E.R. 678.
- Orzeczenie w sprawie *Nicholson v. Fields*, [1862] 158 E.R. 695.
- Orzeczenie w sprawie *Tuck and Sons v. Priester*, [1887] 19 Q.B.D. 629.
- Orzeczenie w sprawie *London C.C. v. Aylesbury Co.*, [1898] 1 Q.B. 106.
- Orzeczenie w sprawie *The King v. Vasey*, [1905] 2 K.B. 748.
- Orzeczeniu w sprawie *Rex v. Manley*, [1933] 1 K.B. 529.
- Orzeczenie w sprawie *Knuller v. D.P.P.*, [1973] A.C. 435.

Orzecznictwo amerykańskie

- Orzeczenie w sprawie *United States v. Wiltberger*, 18 U.S. 76 (1820).
- Orzeczenie w sprawie *Drake v. Drake*, 15 N.C. 110 (1833).
- Orzeczenie w sprawie *Chicago, etc., Railway v. Dey*, 35 Fed. 866 (1888).
- Orzeczenie w sprawie *Tozer v. United States*, 52 Fed. 917 (1892).
- Orzeczenie w sprawie *International Harvester Co. V. Kentucky*, 234 U.S. 216 (1914).
- Orzeczenie w sprawie *Connally v. General Construction Co.*, 269 U.S. 385 (1926).
- Orzeczenie w sprawie *McBoyle v. United States*, 283 U.S. 25 (1931).
- Orzeczenie w sprawie *Lanzetta v. New Jersey*, 306 U.S. 451 (1939).
- Orzeczenie w sprawie *Winters v. New York*, 333 U.S. 507 (1948).
- Orzeczenie w sprawie *Bouie v. City of Columbia*, 378 U.S. 347 (1964).